

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Євграфової Єлизавети Павлівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII (про єдиний статус суддів в Україні)

К и ї в
26 березня 2024 року
№ 3-р(II)/2024

Справа № 3-93/2022(217/22)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання),
Городовенко Віктор Валентинович (доповідач),
Лемак Василь Васильович,
Мойсик Володимир Романович,
Первомайський Олег Олексійович,
Юровська Галина Валентинівна,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Євграфової Єлизавети Павлівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 31, ст. 545) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Городовенка В.В. та дослідивши матеріали справи,

Конституційний Суд України**у с т а н о в и в:**

1. Євграфова Є.П. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 24, частинам першій, четвертій статті 41, частині першій статті 126 Конституції України (конституційність) окремих припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII зі змінами (далі – Закон № 1402) «у частині визначення гарантій суддів Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів Законом України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VI».

1.1. Євграфова Є.П. твердить, що після набрання чинності Законом № 1402 з 30 вересня 2016 року продовжує здійснювати правосуддя у суді касаційної інстанції, успішно пройшла кваліфікаційне оцінювання та підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, однак отримує винагороду судді відповідно до Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VI зі змінами (далі – Закон № 2453).

Євграфова Є.П. звернулася до Окружного адміністративного суду міста Києва з позовом до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, у якому просила, зокрема, визнати протиправними дії цього суду щодо ненарахування і невиплати їй винагороди судді згідно з приписами пункту 3 частини третьої статті 135 Закону № 1402 (із розрахунку посадового окладу судді Верховного Суду), зобов'язати відповідача нарахувати й виплатити їй винагороду судді у відповідному розмірі, а також

провести перерахунок виплаченої винагороди судді з 28 липня 2017 року з урахуванням проведених виплат.

Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 6 серпня 2021 року відмовив у задоволенні цього позову, а Шостий апеляційний адміністративний суд постановою від 27 січня 2022 року, застосувавши, зокрема, пункт 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402, залишив зазначене рішення без зміни. Суд апеляційної інстанції наголосив, що пунктом 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 «законодавець конкретно виокремив наведену категорію суддів, у нашому випадку суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, із кола осіб, на яких можуть поширюватися вимоги визначені цим Законом щодо права на отримання суддівської винагороди у більшому розмірі, та не залежно від проходження кваліфікаційного оцінювання та підтвердження на відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді) грошове забезпечення цих суддів визначаються Законом України „Про судоустрій і статус суддів“, що діяло у редакції до Закону № 1402, тобто до припинення діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ статус, структура, повноваження, порядок роботи, права, обов’язки, гарантії суддів цих судів визначаються Законом України „Про судоустрій і статус суддів“ в попередній редакції.

З огляду на викладені обставини, з урахуванням наведених норм права, колегія суддів погоджується з висновками суду першої інстанції щодо відсутності підстав для задоволення позовних вимог внаслідок відсутності у позивача права на отримання суддівської винагороди, розрахованої відповідно до Закону № 1402».

1.2. Автор клопотання вважає, що окремим приписом пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 його „у числі інших суддів вищих спеціалізованих судів, що здійснювали повноваження

касаційної інстанції, без будь-якого обґрунтування законодавцем виокремлено в категорію суддів, на яких не поширюються гарантії незалежності суддів, визначені Законом № 1402“, зокрема право на винагороду судді у розмірі, визначеному статтею 135 Закону № 1402, та право на відставку на умовах, установлених Законом № 1402. Євграфова Є.П. наголошує, що оспорюваним приписом Закону № 1402 „запроваджено дискримінаційний підхід щодо гарантій незалежності суддів вищих спеціалізованих судів, які до початку роботи Верховного Суду (у новому складі) здійснювали повноваження касаційної інстанції <...> що порушує принцип недопустимості дискримінації, принцип єдності статусу суддів, конституційні гарантії їх незалежності“, що суперечить частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 126 Конституції України.

На думку Євграфової Є.П., окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 позбавляє її права на отримання винагороди судді у розмірі, визначеному статтею 135 Закону № 1402, що „становить втручання у право власності (мирне володіння майном), яке захищається статтею 41 Конституції України та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та є підставою для визнання таких положень неконституційними“.

2. Під час розгляду Конституційним Судом України цієї справи до Закону № 1402 було внесено зміни Законом України «Про внесення змін до Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ у зв’язку з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України» від 21 листопада 2023 року № 3481–IX (далі – Закон № 3481), зокрема у пункті 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 слова „Верховний Суд України“ вилучено. Окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“

Закону № 1402, за яким, зокрема, гарантії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів визначає Закон № 2453, не було змінено.

Конституційний Суд України вважає, що внесення зазначених змін Законом № 3481 не впливає на суть оспорюваного припису Закону № 1402 в аспекті питань, порушених у конституційній скарзі.

3. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

У Конституції України визначено, що Україна є, зокрема, демократична, правова держава (стаття 1); державну владу в Україні здійснюють на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6); „в Україні визнається і діє принцип верховенства права“; „Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй“ (частини перша, друга статті 8).

Згідно з Конституцією України лише закони України визначають, зокрема, судоустрій, судочинство, статус суддів (пункт 14 частини першої статті 92); права і свободи людини і громадянина захищає суд (частина перша статті 55); правосуддя в Україні здійснюють лише суди та судді (частина перша статті 124, частина перша статті 127); незалежність і недоторканність судді гарантують Конституція і закони України; вплив на суддю у будь-який спосіб заборонено; суддя обіймає посаду безстроково; вичерпний перелік підстав для звільнення судді або припинення його повноважень установлено Конституцією України (частини перша, друга, п'ята, шоста, сьома статті 126); держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів; розмір винагороди судді встановлює закон про судоустрій (стаття 130).

4. Конституційний Суд України, ураховуючи приписи частини першої статті 55, пункту 14 частини першої статті 92, частини першої статті 124, частини першої статті 127 Конституції України, наголошує, що приписами її статті 126 для запобігання будь-якому впливу на суддів усім їм гарантовано ідентичний рівень конституційної захищеності та однакові гарантії їх незалежності й недоторканності, засадничі підходи до забезпечення таких гарантій, і на цьому мають бути засновані закони України, що визначають судоустрій, судочинство та статус суддів.

4.1. Конституційний Суд України, ураховуючи свої юридичні позиції, висловлені в рішеннях від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, укотре наголошує, що приписи Конституції України, що гарантують незалежність та недоторканність суддів, пов'язані з принципом поділу державної влади й зумовлені потребою забезпечувати основи конституційного ладу, права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової гілки влади; передусім заборонено вплив на суддів у будь-який спосіб, що, зокрема, є заборonoю стосовно всіх суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо.

У Рішенні Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 указано, що „визначальною властивістю судової влади в демократичній правовій державі є її самостійність, що означає її інституційну відокремленість від органів законодавчої та виконавчої влади, неприпустимість впливу останніх на виконання суддями їх професійних функцій, у тому числі й у спосіб не обумовленої суспільними прагненнями законодавчої реорганізації, зміни системи судоустрою. Належно виконувати свою конституційну функцію щодо здійснення правосуддя в Україні <...> може лише незалежна,

позаполітична судова влада, складовою якої є закріплені Конституцією України суди“; „Верховна Рада України, приймаючи закони України на виконання відповідних норм Конституції України, повинна дотримуватись конституційно визначених меж, зокрема тих, що стосуються статусу, організації, функціонування, діяльності як відповідних органів, так і їх посадових осіб“ (абзац третій пункту 2, друге речення абзацу першого пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України вважає, що законодавець повинен унормувати питання статусу, організації, функціонування, діяльності судів та суддів відповідно до Конституції України й визначених нею принципів, гарантій незалежності та недоторканності суддів, запобігаючи передусім будь-якому впливу на судову владу та кожного окремого суддю як зі свого боку, так і з боку інших органів державної влади, їх посадових осіб й інших осіб.

4.2. Конституційний Суд України вказував, що „професійні судді виконують конституційну функцію – здійснення правосуддя, чим обумовлений їх спеціальний правовий статус“ (друге речення абзацу третього пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011); „визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід’ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом“ (друге речення абзацу п’ятого підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013).

Конституційний Суд України щодо єдиного статусу суддів наголошував, що „судді здійснюють правосуддя шляхом реалізації судової влади в межах повноважень, якими вони наділені відповідно до Основного Закону України та закону про судоустрій. Судді виконують свої обов’язки на професійній основі, мають однаковий юридичний статус, основу якого становлять спільні елементи, незалежно від місця суду в системі судоустрою чи від адміністративної посади,

яку суддя обіймає в суді. Однаковість юридичного статусу усіх суддів обумовлена, зокрема, наявністю єдиного порядку набуття статусу судді, сукупністю прав та обов'язків судді, єдністю юридичних гарантій, які надають суддям можливість бути неупередженими, об'єктивними, безсторонніми та незалежними. Із набуттям статусу судді пов'язане й набуття передбачених Конституцією та законами України гарантій незалежності“; „Конституція України закріплює однаковий юридичний статус суддів через систему гарантій забезпечення їх незалежності, яка є невід'ємною складовою їхнього статусу. Встановлена система гарантій незалежності суддів не є їхнім особистим привілеєм, вона пов'язана з набуттям статусу судді, має юридичне призначення, спрямоване на захист прав і свобод людини і громадянина через здійснення правосуддя незалежним і безстороннім судом (суддею)“; „конституційне закріплення гарантій незалежності суддів спрямоване на унеможливлення будь-яких спроб впливу на суддю. Такий вплив є неприпустимим з огляду на положення частини другої статті 126 Конституції України“ (абзаци третій, шостий підпункту 3.2, абзац десятий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018).

Розвиваючи зазначені юридичні позиції, Конституційний Суд України вважає, що всі судді судів системи судоустрою України мають єдиний статус, який притаманний їм як особам, які виконують виняткову конституційну функцію – чинення правосуддя. Єдиний статус суддів означає однаковість юридичного становища суддів в усіх аспектах, передусім однаковість їх гарантій незалежності та недоторканності, прав і обов'язків, вимог, обмежень, заборон та відповідальності. Водночас забезпечення гарантій незалежності та недоторканності суддів має базуватися на принципі єдиного статусу суддів, який не допускає, зокрема, вибіркості у забезпеченні цих гарантій та зниження їх рівня певній категорії суддів, що не сприяє чиненню правосуддя неупередженими, об'єктивними, безсторонніми та незалежними судами, реалізації конституційного права на судовий захист.

4.3. Конституційний Суд України зазначає, що дотримання незалежності судової влади та кожного окремого судді, недопустимість будь-якого стороннього впливу на суддів є обов'язком усіх органів державної влади, їх посадових осіб й інших осіб і за міжнародним правом.

За приписами актів міжнародного права держава гарантує незалежність судової влади, її втілено в конституції або актах права країни; усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судової влади та оберігати її (пункт 1 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року); незалежність суддів гарантовано незалежністю судової влади загалом; це є істотним проявом принципу правовладдя [пункт 4 Додатка до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, дієвість та обов'язки від 17 листопада 2010 року № CM/Rec (2010) 12 (далі – Рекомендація КМРЄ)].

Згідно з Європейською хартією про статус суддів від 10 липня 1998 року (*European Charter on the statute for judge*) (далі – Хартія) мета встановлення статусу суддів спрямована на забезпечення компетентності, незалежності та безсторонності, які кожна особа на законних підставах очікує від судів та кожного судді, якому довірено захищати його чи її права; це виключає будь-який припис та будь-яку процедуру, що можуть послабити довіру до такої компетентності, незалежності та безсторонності; Хартією не можуть бути виправдані зміни у національних нормативних актах парламенту, що спрямовані на зниження рівня попередньо досягнутих гарантій у відповідних країнах (пункт 1.1).

5. Конституцією України визначено обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів (частина перша статті 130).

5.1. Конституційний Суд України у своїх рішеннях від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 наголошував на важливості належного матеріального та соціального забезпечення суддів й недопустимості будь-якого зниження рівня цієї гарантії незалежності суддів, що спрямовано на обмеження будь-якого впливу на суд, гарантування незалежного правосуддя та здійснення судочинства на основі принципів і приписів Конституції України, а також реалізацію конституційного права на судовий захист.

У Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 Конституційний Суд України підсумував, що „однією з гарантій незалежності суддів, які здійснюють правосуддя, та суддів у відставці є їх належне матеріальне та соціальне забезпечення, яке має гарантувати здійснення справедливого, незалежного, безстороннього правосуддя, а також, що гарантії незалежності судді, включаючи заходи щодо його матеріального і соціального забезпечення, поширюються на всіх суддів і не можуть бути скасовані чи зменшені іншими нормативними актами“ (абзац одинадцятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України наголошував, що гарантії незалежності суддів зумовлені конституційно визначеною винятковою функцією судів здійснювати правосуддя; законодавець не може свавільно встановлювати або змінювати розмір винагороди судді, використовуючи свої повноваження як інструмент впливу на судову владу (абзаци сьомий, восьмий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 11 березня 2020 року № 4-р/2020); „обмеження суддівської винагороди є посяганням на гарантії незалежності суддів“; „обмеження відповідних виплат є допустимим за умов воєнного або надзвичайного стану. Однак такого роду обмеження має запроваджуватися пропорційно, із встановленням чітких часових строків та в жорсткій відповідності до Конституції та законів України“; „таке обмеження також може застосовуватися й до суддів, однак після закінчення терміну його дії втрачені у

зв'язку з цим обмеженням кошти необхідно компенсувати відповідними виплатами, оскільки суддівська винагорода є складовим елементом статусу судді, визначеного Конституцією України“ (абзац четвертий підпункту 4.2, підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020).

Отже, належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, зокрема й право на винагороду судді, та інші конституційні гарантії їх незалежності та недоторканності поширено на всіх суддів і мають бути забезпечені державою на основі принципу єдиного статусу суддів без будь-якого зниження рівня таких гарантій.

5.2. Конституційний Суд України наголошує, що в міжнародному праві гарантовано належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, передусім забезпечення їм усім гідної і стабільної винагороди судді, яка є невіддільним складником статусу судді, що гарантує незалежність суддів.

Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) наголосила, що зменшення винагороди суддів за своєю суттю не є несумісним із суддівською незалежністю; зменшення винагороди лише для певної категорії суддів, безсумнівно, порушить суддівську незалежність [Висновок щодо внесення змін до юридичних рамок, які регулюють діяльність Верховного Суду та органів суддівського врядування, CDL-AD(2019)027, § 77].

Відповідно до пункту 62 Висновку Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів від 1 січня 2001 року № 1 (2001) у цілому важливо (особливо стосовно нових демократичних країн) визначити конкретні юридичні приписи, які гарантували б, що оплата праці суддів не буде зменшена, а також забезпечити принаймні де-факто її підвищення відповідно до зростання вартості життя.

До того ж „незалежна судова система потребує відповідної економічної основи. Саме держава повинна забезпечувати судову владу відповідними ресурсами в достатній кількості для того, щоб запобігти будь-якому впливу як з боку виконавчої, так і з боку законодавчої влади. Навіть якщо держава потерпає від нестачі фінансових ресурсів, судді та суди, як обов'язковий складник держави, мають отримувати їхню частину доступного фінансування в повному обсязі настільки, наскільки це можливо“ [висновки „Економіка, юрисдикція та незалежність“ (Перша експертна комісія Міжнародної асоціації суддів, Монтевідео, 21–24 листопада 2005 року)].

5.3. Конституційний Суд України також звертає увагу, що конституційні суди європейських країн належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів визнають однією з найважливіших гарантій незалежності суддів.

Конституційний Суд Латвійської Республіки наголошував, що „однією із гарантій незалежності суддів є матеріальне забезпечення судді. Конституційна доктрина визначає кілька аспектів фінансового забезпечення суддів, однак в усіх демократичних країнах фінансове забезпечення суддів чітко визначають одним із найважливіших складників забезпечення незалежності суддів“; „держава зобов'язана визначати винагороду суддів, яка відповідає статусу, функціям і відповідальності судді. Захист винагороди суддів є однією з гарантій їх незалежності“; „у демократичних країнах загально визнано, що суддя, який має оцінювати юридичні спори, що виникають у суспільстві, зокрема спори між особами та державою, повинен не лише мати високу професійну кваліфікацію та бездоганну репутацію, але й також бути матеріально незалежним і відчувати впевненість щодо свого майбутнього“ (підпункт 8.2 пункту 8 мотивувальної частини рішення від 18 січня 2010 року, № 2009-11-01).

Верховний Суд Естонської Республіки вказував, що „достатній дохід, гарантований судді державою протягом строку його повноважень, дає змогу йому належно виконувати обов'язки судді і водночас є гарантією для сторони

процесу, що справа буде розглянута незалежним та безстороннім судом. Конституція не допускає висновку про те, що гарантії незалежності судді не поширюються на суддю протягом будь-якого періоду його перебування на посаді, наприклад під час призупинення службових відносин“ (пункт 34 мотивувальної частини рішення від 14 квітня 2009 року, № 3-3-1-59-07).

6. Конституційний Суд України виходить із того, що конституційна гарантія незалежності суддів – винагорода судді – є невіддільним складником єдиного статусу суддів.

6.1. У Рішенні Конституційного Суду України від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 указано, що „позбавлення судді права на отримання доплат до посадового окладу <...> коли він не здійснює правосуддя через обставини, що не залежать від нього особисто або не обумовлені його поведінкою <...> є несправедливим, невиправданим та необґрунтованим“; „застосований законодавцем <...> підхід до об’єднання усіх випадків, коли суддя, який не здійснює правосуддя, не має права на отримання доплат до посадового окладу, не можна визнати виправданим, справедливим та домірним, оскільки такий підхід не враховує особливостей кожної категорії підстав нездійснення правосуддя, ступеня обумовленості таких підстав поведінкою судді та інших законодавчо визначених обставин, а отже, невиправдано призводить до звуження обсягу гарантій незалежності суддів у виді зниження рівня їх матеріального забезпечення“; „створює загрозу для незалежності як суддів, так і судової влади в цілому, а також передумови для впливу на суддів“ (абзаци восьмий, дев’ятий, перше речення абзацу одинадцятого підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини).

До того ж Конституційний Суд України наголошував, що „законодавець не може виокремлювати певну категорію суддів у відставці, які не мають права на одержання щомісячного довічного грошового утримання з підстав, не

пов'язаних із статусом судді та його професійною діяльністю щодо здійснення правосуддя. Таке законодавче регулювання суперечить меті встановлення конституційної гарантії матеріального забезпечення суддів як елемента їх незалежності, свідчить про його формальний характер, не відповідає принципу єдиного статусу всіх суддів України та порушує принцип рівності між судьями у відставці, які не працюють, і тими, які працюють на інших посадах, крім посади судді“ (абзац п'ятий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013); „щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці має бути співмірним із суддівською винагородою, яку отримує повноважний суддя. У разі збільшення розміру такої винагороди перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці має здійснюватися автоматично. Встановлення різних підходів до порядку обчислення розміру щомісячного довічного грошового утримання суддів порушує статус суддів та гарантії їх незалежності“ (абзац шостий пункту 16 мотивувальної частини Рішення від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020).

З огляду на вказані юридичні позиції Конституційний Суд України вважає, що внормування права на винагороду судді має відповідати меті встановлення конституційної гарантії матеріального забезпечення суддів як елемента їх незалежності та принципу єдиного статусу суддів, а отже, судді однієї системи та одного рівня судів України є рівними в гарантіях матеріального забезпечення, зокрема в частині розміру винагороди судді. Тобто винагорода судді не може бути різною для певної категорії суддів через підстави, що не пов'язані з єдиним статусом суддів, зокрема бути різною для суддів через запроваджені в суді системи, за якими винагорода судді залежить від обліку робочого часу чи інших обставин, що вказують на результати їхньої роботи, або бути меншою для судді, який фактично не здійснює судочинства через обставини, що не залежать від нього особисто або не обумовлені його поведінкою.

Конституційний Суд України наголошує, що винагорода судді є складником його статусу.

Зі змісту частини другої статті 125 Конституції України випливає, що реорганізація, ліквідація або інше фактичне припинення діяльності суду не позбавляє статусу судді кожного з його суддів.

6.2. Конституційний Суд України зазначає, що й за приписами актів міжнародного права винагороду судді кожного судді розглядають у сув'язі з єдиним статусом суддів і її не можна диференціювати за підставами, що не пов'язані з таким статусом.

Відповідно до Хартії рівень винагороди суддів за виконання ними своїх професійних обов'язків має бути таким, щоб захистити їх від тиску, який може спричинити вплив на їхні рішення або взагалі поведінку суддів і в такий спосіб уплинути на їхню незалежність та безсторонність (пункт 6.1); винагороду суддів можуть змінювати залежно від стажу роботи, характеру обов'язків, які судді виконують у професійній діяльності, та важливості завдань, які на них покладено, що їх оцінюють відповідно до прозорих умов (пункт 6.2). У Пояснювальній записці до Хартії вказано, що „рівень винагороди одного судді порівняно з іншим суддею може бути різним залежно від стажу роботи, характеру обов'язків та важливості завдань, які їм доручено виконувати, наприклад виконання обов'язків у вихідні дні. Проте такі завдання, що обґрунтовують вищий рівень винагороди судді, мають оцінювати на підставі прозорих критеріїв задля уникнення різного поводження, що не пов'язано з факторами та умовами стосовно виконаної роботи або потрібного навантаження“ (пункт 6.2).

У Рекомендації КМРЕ зазначено, що „винагорода суддів має відповідати їх професії та виконуваним обов'язкам <...>. Для захисту винагороди суддів від зменшення слід ухвалити деталізовані юридичні приписи“ (§ 54); „слід уникати систем, відповідно до яких основа винагороди суддів залежить від результатів їхньої роботи, оскільки вони можуть створювати труднощі для забезпечення незалежності суддів“ (§ 55).

6.3. Конституційний Суд Литовської Республіки, урахуваючи власну практику щодо гарантій незалежності суддів, підкреслив, що „незалежність суддів і судів є неподільною <...>. Одним із важливих аспектів визначеної в Конституції незалежності судді є те, що під час здійснення правосуддя всі судді мають рівний юридичний статус <...> принцип рівного юридичного статусу суддів (*principle of the equal legal status of judges*) не означає, що матеріальні та соціальні гарантії суддів не можуть бути диференційовані за чіткими, наперед відомими критеріями, не пов'язаними зі здійсненням правосуддя під час розв'язання справ (наприклад, за стажем роботи особи на посаді судді) <...>. Отже, не можна диференціювати (зокрема, через застосування закону) винагороду суддів судів однієї системи та одного рівня залежно від того, коли було встановлено певний розмір винагороди судді (зокрема, залежно від того, чи особа почала працювати на посаді судді відповідного суду до встановлення певного розміру винагороди суддів такого суду або після цього). <...> відповідно до Конституції, *inter alia* принципу рівного юридичного статусу суддів, складники визначення розміру винагороди суддів (незалежно від системи судів, до яких вони належать), *inter alia* її складові елементи мають бути однаковими“ (підпункт 3.4 пункту 3 мотивувальної частини). У цьому ж рішенні суд висновує, що „принцип рівного юридичного статусу суддів, який випливає з Конституції, означає, що судді однієї системи судів та судді судів одного рівня є рівними не лише за своїми повноваженнями під час здійснення правосуддя (розв'язання справ) та непідпорядкованістю будь-якому іншому судді чи голові будь-якого суду (зокрема суду, в якому вони працюють, а також суду вищого рівня та інстанції), відповідальністю та імунітетами, заборонами щодо їхньої діяльності та обмеженням у винагороді суддів, що визначено статтею 113 Конституції, а також відповідно до того, що має бути забезпечений рівний обсяг їхньої роботи; тобто винагороду суддів суддям однієї системи судів і суддям судів одного рівня за відповідну роботу мають здійснювати без дискримінації будь-кого з них і без застосування привілеїв до

будь-кого з них, і для них повинні бути встановлені відповідні соціальні (матеріальні) гарантії – недискримінаційні та такі, що не можуть бути прирівняні до привілеїв“ (підпункт 3.8 пункту 3 мотивувальної частини рішення від 14 лютого 2011 року, № 27/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010).

7. Згідно з Конституцією України розмір винагороди судді встановлює закон про судоустрій (частина друга статті 130).

Конституційний Суд України зазначав, що з верховенства права (правовладдя) випливає вимога юридичної визначеності, яка є істотно важливою в питанні довіри до судової системи загалом [абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019]; юридичну визначеність слід розуміти через такі її складові елементи: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність наявного законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (легітимні очікування) (абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 23 січня 2020 року № 1-р/2020).

У Рішенні Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023 вказано, що «складовим елементом принципу юридичної визначеності як вимоги правовладдя є принцип правомірних сподівань (*legitimate expectations*), який, за тлумаченням Венеційської Комісії, виражає ідею, що органи публічної влади повинні додержуватись не лише приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених [у особи] сподівань; згідно з доктриною правомірних сподівань – ті, хто чинить добросовісно на підставі права, яким воно є, не повинні відчувати краху надій щодо своїх правомірних сподівань [спеціальне Дослідження Венеційської Комісії „Мірило правовладдя“, CDL-AD(2016)007, пункт II.B.5.61]»; «одночасна дія актів права того самого рівня, які неоднаково регулюють те саме питання <...> не відповідає вимозі юридичної визначеності як складнику правовладдя, установленого приписом

частини першої статті 8 Конституції України за формулою: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“» (абзаци другий, шостий підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини).

Ураховуючи наведене та приписи частини другої статті 130 Конституції України в сув'язі з її статтею 8, Конституційний Суд України наголошує на потребі додержання юридичної визначеності як вимозі верховенства права (правовладдя) у питаннях забезпечення фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів. Установлення розміру винагороди судді законом про судоустрій означає не лише гарантованість її розміру на рівні спеціального закону, а й наявність одного такого закону, який чітко, системно та послідовно унормовує питання розміру винагороди судді відповідно до єдиного статусу суддів та гарантій незалежності й недоторканності суддів.

8. Конституційний Суд України в аспекті розгляду питань, порушених у конституційній скарзі Євграфової Є.П., перевіряє на відповідність Конституції України (конституційність) окремих припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402, за яким для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів гарантії визначає Закон № 2453, зокрема винагороду судді.

8.1. Конституційний Суд України, ураховуючи приписи частини четвертої статті 133 Закону № 2453, частини третьої статті 135 Закону № 1402, констатує, що оспорюваний припис Закону № 1402, установлюючи для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів гарантії, визначені Законом № 2453, фактично встановлює для таких суддів інший (менший) розмір винагороди судді,

аніж для суддів судів такої ж системи та такого ж рівня судів, яким винагороду судді обчислюють за Законом № 1402.

Конституційний Суд України бере до уваги, що окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402, як й інші приписи цього розділу та власне Закону № 1402, унормовує питання, що виникли у зв'язку з проведенням конституційної реформи 2016 року, яка стосувалась передусім організації та функціонування системи судуострою України відповідно до змін, унесених до Конституції України Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401–VIII.

Згідно з Пояснювальною запискою до проєкту Закону України про судуострій і статус суддів (реєстр. № 4734), ухваленого як Закон № 1402, „метою законопроекту є практична реалізація принципу верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним і безстороннім судом“; „завданням законопроекту є імплементація оновлених конституційних засад правосуддя на законодавчому рівні для забезпечення незалежності судової влади“; „прийняття законопроекту є одним з ключових етапів судової реформи, що дасть змогу трансформації системи судуострою та оновлення суддівського корпусу відповідно до суспільних очікувань і європейських стандартів, створити ефективну модель функціонування судової влади, яка покликана максимально задовольнити суспільний запит на справедливий суд“.

Законом № 1402 визначено „організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд“ (преамбула). Також відповідно до Закону № 1402 єдність системи судуострою забезпечують, зокрема, єдиним статусом суддів (пункт 2 частини четвертої статті 17). Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в

системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді (частина друга статті 52 Закону № 1402).

Отже, правомірною метою Закону № 1402, що спрямований на здійснення конституційної реформи 2016 року та утвердження правовладдя, на забезпечення конституційного права на судовий захист, не може бути ніщо інше, ніж належне забезпечення гарантій незалежності та недоторканності суддів на основі принципу єдиного статусу суддів, а також незалежності судової влади в цілому.

Конституційний Суд України констатує, що окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 спрямований не на досягнення цієї правомірної мети, та зазначає, що не вбачає жодної підстави для встановлення цим приписом Закону № 1402 визначеного Законом № 2453 іншого (меншого) розміру винагороди судді для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів (порівняно з іншими суддями, яким винагороду судді визначено Законом № 1402), окрім як те, що судді фактично не здійснюють судочинства у зв'язку з припиненням діяльності та ліквідацією зазначених вищих спеціалізованих судів. Однак неможливість здійснення судочинства суддями таких судів зумовлена обставинами, які не залежать від них особисто та не обумовлені їхньою поведінкою, та спричинена тривалою неврегульованістю Законом № 1402 (із дня набрання Законом № 1402 чинності 30 вересня 2016 року) питань продовження суддівської кар'єри зазначеною категорією суддів, звільнення їх у відставку, які були певним чином унормовані лише з набранням чинності 27 грудня 2023 року Законом № 3481. Та навіть після цього приписи Закону № 1402 з урахуванням змін, унесених Законом № 3481, свідчать про те, що для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України у разі продовження ними суддівської кар'єри, їх гарантії, зокрема щодо отримання винагороди судді, буде визначено

Законом № 1402 лише після переведення їх до відповідних судів; для суддів цих судів, які звільнилися у відставку до або після ухвалення Закону № 3481, гарантії незалежності визначено Законом № 1402 з дня набрання чинності Законом № 3481. Тобто продовжує існувати нічим не виправдане та не обґрунтоване подвійне унормування гарантій матеріального забезпечення суддів, а питання тривалого зниження для суддів зазначених вищих спеціалізованих судів рівня таких гарантій порівняно з іншими суддями не розв'язане й після ухвалення Закону № 3481.

Отже, унормування оспорюваним приписом Закону № 1402 встановлення визначеної Законом № 2453 винагороди судді для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів не засноване на чітких та завчасно відомих умовах диференціації розміру винагороди судді, не зумовлене ані статусом судді, ані його професійною діяльністю, оскільки менший розмір винагороди судді для суддів зазначених вищих спеціалізованих судів можна пояснити лише тим, що вони не з власної волі тривалий час перебувають у складі судів, які припинили діяльність та перебувають у стадії ліквідації. Судді зазначених вищих спеціалізованих судів, які не були звільнені з посади чи повноваження яких не були припинені з підстав, визначених Конституцією України, є суддями системи судоустрою України, здійснюють судочинство, тому за своїм юридичним статусом не відрізняються від інших суддів, яким винагороду судді обраховують згідно з Законом № 1402.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України вважає, що оспорюваним приписом Закону № 1402 законодавець фактично визначив певну категорію суддів, а саме суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України, для яких до припинення діяльності цих судів усупереч конституційній гарантії матеріального забезпечення суддів як елементу

їх незалежності та принципу єдиного статусу суддів вибірково встановив інший (менший) розмір винагороди судді, визначений Законом № 2453, порівняно з суддями, яким винагороду судді визначено Законом № 1402. Тому оспорюваний припис Закону № 1402 звужує гарантії незалежності вказаної категорії суддів, що є впливом на цих суддів, а отже, створює загрозу як для їх незалежності, так і судової влади в цілому та суперечить приписам частин першої, другої статті 8, частини другої статті 19, частин першої, другої статті 126 Конституції України.

8.2. Конституційний Суд України констатує, що питання обрахування винагороди судді унормовано Законом № 2453 та Законом № 1402, однак за приписами статті 8, частини першої статті 126, частини другої статті 130 Конституції України законодавець, установлюючи розмір винагороди судді законом про судоустрій, повинен забезпечити наявність одного спеціального закону, який чітко, системно та послідовно унормує питання розміру винагороди судді відповідно до єдиного статусу суддів та гарантій незалежності й недоторканності суддів. Тим самим на конституційному рівні створено підстави для впевненості суддів у тому, що розмір їхньої винагороди судді має бути визначений одним для всіх суддів системи судоустрою України законом про судоустрій та бути однаковим для них усіх виходячи з їхнього єдиного статусу.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402, яким встановлено для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів гарантії, визначені Законом № 2453, зокрема винагороду судді, не відповідає вимозі юридичної визначеності щодо унормування розміру винагороди судді законом про судоустрій, а отже, суперечить частині першій статті 8, частині другій статті 130 Конституції України.

8.3. Конституційний Суд України також звертає увагу, що, на думку автора клопотання, окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 1402 не відповідає частинам першій, другій статті 24, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що в аспекті питань, порушених у конституційній скарзі, йдеться про забезпечення конституційно захищених гарантій незалежності суддів, зокрема винагороди судді, дотримання принципу єдиного статусу суддів, тому для цілей розгляду цієї справи приписи частин першої, другої статті 24, частин першої, четвертої статті 41 Конституції України не є застосовними.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII зі змінами в тім, що він установлює для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів гарантії, визначені Законом України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VI зі змінами, зокрема винагороду судді.

2. Окремий припис пункту 7 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня

2016 року № 1402–VIII зі змінами, визнаний неконституційним в тім, що він установлює для суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України до припинення діяльності цих судів гарантії, визначені Законом України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року № 2453–VI зі змінами, зокрема винагороду судді, утрачає чинність із дня ухвалення цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**